אוצר מדרשים — אגדת בראשית

אגדת בראשית: נקרא ג"כ אגדתא דבראשית, והוא מדרש על ספר בראשית, וכל פרשה (סידרא) נחלקת לשלשה פרקים: פ"א תורה, פ"ב נביאים, פ"ג כתובים, ע"ד שאמרו חז"ל כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים (מגילה ל"א.). ואפשר שהיו מחלקים הדרשה בשבת לשלש חלקים בשחרית במוסף ובמנחה.

בדפוסים הראשונים נחלק לשמונים ושלשה פרקים ע"פ טעות, כי באמת נחלק לפ"ד פרקים או כ"ח פרשיות משולשות. ר"ש באבער הבדיל את פרק מ"ב לשנים ויצאו פ"ד פרקים, בכ"י אוקספורד יש הוספה פרק אחד בתחלתו, המתחיל ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו, וכי עד אותו היום לא ילד, והלא כ"ג שנים לבריאתו של עולם נולד לו קין ואחותו הבל ואחותו וכו' (עי' מבוא רש"ב לאג"ב), ואפשר כי החלוקה של כ"ח פרשיות לאגדת בראשית היתה לפי חלוקת בני מערבא אשר סיימו את התורה אחת לשלש שנים. הדרשות הם רק לחומש בראשית ולא לשאר חומשים. ר' אברהם בן הגר"א מיחס את המדרש להתנא רב חברו של שמואל ירחינאי, מפני שמצא בתלמוד אגדתא דבי רב (סנהדרין נ"ז:), אך לא נראין דבריו (ועי' להלן ערך אגדתא), הסופר אריה ליב גארדאן במכ"ע הכרמל (שנה שניה צד 574) משער כי מחבר המדרש הזה הוא התנא ר' מאיר, ומביא שם ראיה לדבריו, אך החוקר רייפמאן בבית תלמוד (שנה נ' 336) סותר את ראיתו ואומר כי טעה בזה ואין לדבריו יסוד, ואף אם יהיו מתאימים איזה מאמרים עם דברי ר' מאיר יוכל להיות כי מסדר המדרש שאב אותם מדבריו בלי הזכרת שמו. ולכן נראה יותר דעת רש"ב כי הוא מסדר אחרון אשר אסף מאמרים שמצא במדרשים אחרים, וכמעט רוב הספר נובע מתנחומא הקדום, כמו שהראה רש"ב בדוגמאות רבות בהמבוא. יש מן החוקרים חושבים כי רש"י מביא את המדרש הזה אך לדעת רש"ב טעות הוא כי רש"י לא ראה אותו. בעל ראשית חכמה השתמש במדרש אג"ב בכ"י ויכנהו בשם תנא דבי אליהו. ובכ"י אוקספורד קובץ 2340 רשום עליו השם סדר אליהו רבה. והשם אגדת בראשית ניתן להמדרש הזה מר' מנחם די לונזאנו אשר הדפיסו ראשונה בספרו שתי ידות (ויניציא שע"ח=1618), ושנית עם הקדמה ע"י ר"א בן הגר"א (ווילנא תקס"ב), ועוד איזה פעמים. גם ע"י יעלינעק בבית המדרש ח"ד.

ר' חנוך זונדל מביאליסטאק הו"ל אג"ב עם באוריו עץ יוסף ענף יוסף ויד יוסף (ווארשא תרל"ו). ר"ש באבער הו"ל עם מבוא הערות ותקונים (קראקא תרס"ג).